

УДК 81'271

Мовленнєвий етикет та культура спілкування

Семенова О. В., Фірсова І. В.

Горлівський інститут іноземних мов державного вищого навчального закладу «донбаський державний педагогічний університет», Горлівка,
olena_semenova@mail.ru, i_firsova@mail.ru

У сучасному світі проблеми культури суспільства й культури спілкування є актуальними та дискусійними. Культура – сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених суспільством, характеризує певний рівень його розвитку. Будь-яка ситуація в суспільстві знаходить своє відбиття в усному мовленні. спостерігається тісний взаємозв'язок між економікою, вихованням, відношенням до праці та культурою людини. Спілкування базується на повазі гідності іншої людини, дотриманні моральних норм. Культура мовлення й культура спілкування є складовими загальної культури людини.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, культура спілкування, мова, мовлення, комунікація.

Останніми роками пильна увага науковців спрямована на дослідження мови з точки зору її внутрішньої будови. Але при такому підході до вивчення мовної структури з поля зору лінгвістів зникає людина – головна фігура комунікативного процесу, яка сприймає та породжує усне мовлення. Однією з основних здібностей людини є вміння висловлювати свої думки за допомогою слова. Мова відбиває велику кількість відповідних об'єктивних відношень, цей засіб спілкування між членами соціуму, спосіб обміну інформацією, інструмент впливу на свідомість та поступки іншої особистості. Опанування різними (вербальними / невербальними) засобами для вираження думки оцінюється досить високо, але не всі віртуозно володіють словом.

У сучасному світі проблеми культури суспільства й культури спілкування є актуальними та дискусійними [6, с. 18]. Культура – сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених суспільством, характеризує певний рівень його розвитку.

Девальвація національної мови, загрозове падіння інтересу до чистоти та багатству мовлення є очевидними [4, с. 9]. Проблематика даної роботи пов'язана з питаннями духовного стану суспільства, мовленнєвої культури його членів, культури їх спілкування, тобто мовленнєвим етикетом. Привчаючи себе до смислової однозначності, ми втрачаємо здатність сприймати та розуміти полісемію слів, бачити ступінь їх відповідності до дійсності. Цікавим виявляється той факт, що академік І. П. Павлов розглядав вміння співвідносити слово з дійсністю як важливу розумову якість.

Будь-яка ситуація в суспільстві знаходить своє відбиття в усному мовленні. Руйнівна традиція оцінного відношення до мовлення, зростаюча на сприятливому ґрунті низької культури, призводить до нездатності передбачити наслідки потрапляння тієї чи іншої лексичної одиниці до різних сфер життєдіяльності людини.

Проведений аналіз лексичних одиниць в дидактичній сфері (перший етап) показав вживання військової лексики, а саме озброюватися (*Armez-vous de vos*

stylos.), боротися (Luttez contre les erreurs de grammaire.), формувати (Former des formateurs.) зумовлює підпорядкування освітньо-виховної діяльності статутним законам; командно-директивних форм взаємодії (Levez-vous. Asseyez-vous. Taisez-vous.), які жорстко регламентують моделі відношень та не дозволяють розвиватися як особистості так і суспільству в цілому. Отже, спостерігається тісний взаємозв'язок між економікою, вихованням, відношенням до праці та культурою людини.

Комунікативний процес є досить складним, який припускає вміння чути та слухати співрозмовника, поважати його гідність та дотримуватися моральних норм. Вищезазначені правила виявляються важливими умовами взаємопорозуміння. Мовлення – найбільш змістовний, ємний та виразний засіб спілкування. Висока мовленнєва культура передбачає високу культуру мислення. Культура мовлення й культура спілкування є складовими загальної культури людини, вміння точно, виразно передавати свої думки. Мова відбиває моральний стан суспільства. Щира любов до своєї країни неможлива без любові до своєї мови. Людина, яка є байдужа до рідної мови, – байдужа до теперішнього та майбутнього народу [1, с. 54].

Академік Д. С. Лихачов зауважує: «Язык в еще большей мере, чем одежда, свидетельствует о вкусе человека, о его отношении к окружающему миру, к себе».

Культура спілкування та мовленнєвий етикет втрачають свою популярність в сучасному суспільстві. Між тим, етикет мовленнєвого спілкування відіграє важливу роль для успішної діяльності людини, її особистого й професійного росту, побудови міцних родинних й дружніх відносин.

Під мовленнєвим етикетом розуміють систему правил, які пояснюють, яким чином слід встановлювати, підтримувати та переривати контакт з іншою людиною у певній ситуації. Кожна країна має свої особливості культури спілкування [2, с. 105].

Елементи мовленнєвого етикету присутні в кожному комунікативному акті. Дотримуючись правил мовленнєвого етикету можна скоріше досягти взаємопорозуміння з співрозмовником.

Оволодіння етикетом мовленнєвого спілкування потребує отримання знань різних гуманітарних дисциплін: лінгвістики, психології, історії культури та інших. Для більш успішного набуття навичок культури спілкування використовують таке поняття, як *формули мовленнєвого етикету*, певні слова, фрази й сталі вислови, які використовуються для для трьох стадій розмови: початок (вітання / знайомство); основна частина; заключна частина розмови [3, с. 67].

З самого дитинства людина стикається з формулами мовленнєвого етикету, а дорослішаючи вона навчається тонкостям спілкування, опановує різні стилі мовлення та поведінки.

Проведений аналіз формул мовленнєвого етикету в педагогічній сфері (другий етап) показав, що різні соціо-професійні групи в межах одного навчального закладу дотримуються певних правил його вживання.

Студент / Студентка:

- у 90 % випадків спостерігається частотне вживання жаргонізмів, молодіжного сленгу: «*благодарочка*» (= дякую), *сно-ноки* (= добраніч), *ciao / salut / hallo / bya* (= до побачення);

- у 80 % випадків при зверненні з проханням студенти вживають наказовий спосіб дієслів, а І умовний спосіб – відсутній: *дай мені, зателефонуй*;

- у 60 % випадків при зверненні не вживається ім'я адресата: *нідемо, подивись*;

- у 40 % випадків, зважаючи на специфіку вищого мовного навчального закладу, де вивчаються іноземні мови, ввічливі форми заміщаються іноземними еквівалентами: *please, thank's, merci, s'il te plaît, bitte, danke*;

- у 30 % випадків спостерігається випадіння ввічливої форми: *будь ласка, дякую*;

- у 20% випадків паралінгвістичні форми вживаються замість вербальних.

Студент / Викладач:

- 90 % студентів вживають замість І умовного способу наказовий спосіб з додаванням частки «будь-ласка»;
- 70 % студентів при зверненні не вітаються, а починають з прохання;
- 20 % студентів при зверненні з проханням не називають викладача по імені та по-батькові;
- 10 % студентів вживають такі висловлювання як: «Не вважайте за клопіт, будь-ласка, ...», «Чи можу я Вас попросити ...», «Якщо вам не складно ...».

Викладач / Студент:

- 90 % викладачів перш ніж висловити прохання або пораду звертаються до студентів по імені;
- 80 % викладачів звертаються до студентів молодших курсів на «Ти», а старших курсів на «Ви»;
- 70 % викладачів у разі надання поради студентам найчастіше вживають висловлювання: «Я порадив би Вам ...», «Я би хотів Вам запропонувати...», «Вам краще діяти таким чином».

Колега / Колега:

- 95 % членів педагогічного колективу в присутності студентів звертаються один до одного виключно на «Ви» та по імені та по-батькові;
- 90 % викладачів за відсутності студентів при зверненні, проханні, вітанні враховують вік та ступінь відносин;
- 90 % НПП у разі прохання, поради, згоди вживають ввічливі форми «Дякую», «Будь-ласка» та дієслова І умовного способу.

Підлеглий / Керівник:

- перш ніж звернутися обов'язковим є вітання;
- звернення у 2 особі множини «Ви»;
- звернення по імені та по-батькові;
- інтонаційний малюнок рівний, низький регістр тональності.

Керівник / Підлеглий:

- проханню, пораді передусе звернення керівника по імені та по-батькові;
- у разі згоди, керівник вживає такі висловлювання як: «Будь-ласка, не заперечую ...», «Готов Вас вислухати ...»;
- у разі відмови, найпоширенішими з проаналізованих висловлювань виявлені наступні: «Я не можу виконати ваше прохання...», «Зараз це неможливо...», «Я маю вам відмовити...»;
- у разі подяки, керівник вживає такі висловлювання як: 70 % «Дякую», 20 % «Дозвольте подякувати», 10 % «Я вам дуже завдячую».

Таким чином, результати проведеного експерименту на базі педагогічного вишу свідчать, що ключову роль в культурі мовленнєвого етикету відіграє ситуація. Ситуація мовленнєвого етикету є ситуацією безпосереднього спілкування, компоненти якої знаходять відбиття в граматичних категоріях й формах висловлювань мовленнєвого етикету. Залежно від ситуації стає зрозумілим, що розмова може значно змінюватися. Нами були встановлені характеристики, котрі зумовлюють певні обставини спілкування: особистість співрозмовників, місце, тема, мета.

Особистість співрозмовників: мовленнєвий етикет орієнтований перш за все на адресата з урахуванням його особистості, що зумовлює форму звернення Ти / Ви. Перша форма вказує на неформальний характер спілкування, друга – на повагу й більш формальну розмову.

Місце: спілкування в певній ситуації вимагатиме від учасника специфічних правил мовленнєвого етикету, встановлених для цієї ситуації, в даному випадку – вищій мовний навчальний заклад.

Залежно від теми, мотиву або цілі спілкування, ми вживаємо відповідні формули мовленнєвого етикету. Мотиви та цілі спонукають до знаків поваги, доброзичливого ставлення, подяки співрозмовнику, пропозицій, звернень з проханням або порадою.

Отже, мовленнєвий етикет як складова мовленнєвого існування концентрує низку важливих проблем спілкування і може вивчатися комплексними методами. Вивчення правил мовленнєвої поведінки не менш важливе, ніж пізнання мовних законів. Мовлення – це найбільш змістовний, ємний та виразний засіб спілкування. Висока мовленнєва культура передбачає високу культуру мислення та стан моральності в суспільстві.

Список літератури

1. Греков В. Ф. Пособие для занятий по русскому языку / В. Ф. Греков. – М. : Просвещение, 1968. – 165 с.
2. Кармин А. С. Культурология : Культура социальных отношений / А. С. Кармин. – СПб. : Лань, 2000. – 324 с.
3. Кравченко А. И. Культурология : учебное пособие для вузов / А. И. Кравченко. – М. : Академический проект, 2001. – 211 с.
4. Оганесян С. С. Культура речевого общения / С. С. Оганесян // Русский язык в школе. – № 5. – 1998. – С. 9.
5. Скворцов Л. И. Язык, общение и культура / Л. И. Скворцов // Русский язык в школе. – № 1. – 1994. – С. 12-13.
6. Формановская Н. И. Культура общения и речевой этикет / Н. И. Формановская // Русский язык в школе. – № 5. – 1993. – С. 18.

Семенова Е. В. Речевой этикет и культура общения // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» – 2014. – Том 27 (66). № 1. Ч.1 – С. 274-278

В современном мире проблемы культуры общества и культуры общения являются актуальными и обсуждаемыми. Культура – совокупность материальных и духовных ценностей, созданных обществом, характеризующих определенный уровень его развития. Любая ситуация в обществе находит свое отражение в устной речи. Наблюдается тесная связь между экономикой, воспитанием, отношением к труду и культуре человека. Общение базируется на уважении чести другого человека, соблюдении моральных норм. Культура речи и культура общения являются составными общей культуры человека.

Ключевые слова: *речевой этикет, культура общения, язык, речь, коммуникация.*

Semenova E.A. Speech etiquette and culture communication // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – Vol. 27 (66). No 1.1 – P.274-278

In today's world cultural problems of society and culture of communication are important and under discussion. Culture is a collection of material and spiritual values created by society, characterized by a certain level of development. Any situation in society finds its reflection in speech. There is a close relationship between economy, education, relation to work and person culture. Communication is based on respect for the dignity of another person, observance of moral standards. Culture of speech and culture of communication are part of the general human culture.

Thus, the results of the experiment which were based on pedagogical university show that the main role in a culture speech etiquette plays situation. A situation of speech etiquette is a situation of direct communication, components of which are reflected in the grammatical

categories and forms of expression of speech etiquette. Depending on the situation, it is clear that the conversation can vary significantly. There were set some properties which determine the specific circumstances of communication: person interlocutors, place, subject, purpose.

Personality of interlocutors: speech etiquette is focused primarily on the recipient on his personality, which leads the way of greeting you / You. The first form indicates informal communication, the second – to respect and a formal interview.

Location of communication: the certain situations require the participant specific rules of speech etiquette established for this situation, in this case – the highest language school.

Depending on the theme, motive or purpose of communication, we use appropriate formulas of speech etiquette.

Thus, speech etiquette as a part of speech being concentrates a number of important problems of communication can be studied with the help of communication and complex methods. Learning the rules of verbal behavior is not as important as knowing the language laws. Speech – is the most informative, receptive and expressive communication tool. High-language culture provides the high culture of thinking and the state of morality of the society.

Key words: *speech etiquette, culture of communication, language, speech, communication*

Поступила до редакції 07.05. 2014 р.